

ומבואר בדבריו שמנחה לשם מנחה בשינוי בעלים – כשר ומרצה לר' שמעון אליבא דרבא. וצריך לומר שגם זה נכלל בהקש ד'זאת תורת החטאת' להשוות כל החטאות, גם בשינוי בעלים. ואולם התוס' נקטו בפשיטות להפך. וצריך לומר שהם יפרשו כאפשרות השניה שכתב שם.

ולפי זה קושיית הגמרא 'הא תנא מפני שמעשיה מוכיחין עליה קאמר' מתייחסת רק על הטעם; הלא אין הטעם בדברי ר"ש משום דרשא ד'זאת תורת' אלא מסברא. אבל רש"י מפרש שהקושיא על הדין, מדוע מנחה לשם זבח פסולה והלא מעשיה מוכיחים עליה. ומזה משמע שמפרש כמשמעות הפשוטה, שאומר שהמנחה תהא לשם זבח [הגם שידוע שהיא מנחה, כוונתו שתעלה לו לשם זבח האמור בתורה]. ונראה לכאורה שלרבה חכמים פוסלים אף בזה.

'מחבת לשום מרחשת במנא קא מחשב, ומחשבה במנא לא פסלה'. נראה לפרש שאמנם כוונתו ידועה שבמנחה מחשב שהרי לא בשופטני עסקינן, אלא שלשונו מקולקלת וחסרה, והרי זה כ'יד' (= תחילת דיבור, המשמש כ'בית יד' לכלי), וסובר רבי שמעון שאין פוסלת מחשבה בקדשים ב'ידות' (עפ"י חדושים ובאורים יב). יש להעיר שהתניח לפרש"י ועוד ראשונים שאין המחשבה פוסלת בקדשים אלא בדיבור פה, אבל לפי הסוברים שמחשבה לבדה פוסלת הלא חשב לשם מנחת מרחשת, ומה לי ולפיו. ואפשר שאף אם מועילה מחשבה גרידא אין די בצירור הענין אלא במחשבת המלים (וכמו שכתב בקהלות יעקב זבחים א), הלכך כיון שאמר 'מרחשת' ללא הזכרת מנחה, חסר אף במחשבתו. ויתכן שאף אם די בצירור הענין, אך כאשר מוציא מלים אין לנו אלא מה שהוציא בפיו (ע"ע במובא ביוסף דעת זבחים כט.). ולפי מה שצדדנו שלדעת רבי שמעון (לרבה) אכן דיבור דוקא פוסל ולא מחשבה, אתי שפיר בלאו הכי. יש לציין שבספר אור זרוע (יבום, תריא) חכך לומר שיהא נאמן הכהן לפרש שכוונתו היתה למנחה עצמה, ותיפסל.

'הכא מנחה גופה מי איקרי בלולה, וכל מנחה בלולה בשמן כתיב, בלולה בשמן איקרי, בלולה סתמא לא איקרי'. לפי הלשון היה נראה שאם אכן יאמר 'לשם בלולה בשמן' – ייפסל, שהרי שינה בשם המנחה. ואולם יתכן שכוונת הגמרא היות ונאמר מנחה בלולה בשמן ולא 'בלולה' סתם, הרי שאין זה שם למנחה אלא תאור מעשיה, הלכך אפילו אם יאמר לשם בלולה בשמן – לא ייפסל (שפת אמת; חדושים ובאורים).

דף ד

'אלא מעתה אשם יהא פסול שלא לשמו דגמר עון עון מחטאת? דנין עון מעון ואין דנין עונו מעון, מאי נפקא מינה...' הגם שאין אדם דן גזרה שוה מעצמו אלא אם כן קבלה מרבו (פסחים סו. ועוד), אף על פי כן פעמים רבות מצינו בגמרא שמקשה על גזרה-שוה מסוימת מדוע למדנוה מכאן ולא מכאן, וכיוצא בזה.

והטעם, לפי שהגזרה-שוה לא נמסרה באופן מלא; פעמים נמסרו רק המלים עצמן שמהן נדרוש, ולא נמסרו היכן כתובות אותן מלים. פעמים נמסר הדין הנדרש ולא הדרשה עצמה. ויש שידוע הדין וידועות פרשיות הלמד והמלמד, אך לא נמסר מאלו מלים שבאותם שני המקומות נדרוש את הדין (ראה פירוט הענין באנצ. תלמודית ערך 'גזרה שוה' – קבלתה מפי רב. וע"ע בשפת אמת כאן).

'גלי רחמנא גבי חטאת ושחט אתה לחטאת, אותה – לשמה כשירה שלא לשמה פסולה, אבל כל קדשים בין לשמן בין שלא לשמן כשרים. אלא מנחת חוטא ומנחת קנאות דפסולין שלא לשמן'

מגלן... – 'מנחת חוטא' שנקט – לאו דוקא, כי הקושיא מוסבת רק על מנחת קנאות אבל מנחת חוטא הלא 'חטאת קריא רחמנא' ואינה ממועטת מ'אותה לחטאת' ולא אחרת (יד דוד).

(ע"ב) ... ואשם מצורע... הואיל ובאו להכשיר' – רש"י כאן ולהלן (ה. צא: קד. קח.) כתב: להכשירו לבוא למחנה (וכן כתוב בחדושים המיוחסים לרשב"א). ותמהו המפרשים (שיטה מקובצת; רש"ש; יד דוד) הלא מעת הבאת הציפורים מותר המצורע להכנס למחנה. [גם העירו רש"י עצמו כתב כן (נמו"ק ז:)] שמתר. ואפילו במחנה לוייה כתבו התוס' (בפסחים יז:)] שמתר להכנס ביום השביעי לטהרתו, קודם הבאת קרבנותיו].

ולכן פרשו (תוס' חדשים ותוס' רבנו פרץ – בשטמ"ק) שהקרבן מכשירו בקדשים. וגם רש"י עצמו פרש כן במקומות אחרים (ע' זבחים ז: כריתות ט: יומא סא: ולהלן כז:). וכן מפורש בכריתות כו. וכבר העיר הרש"ש מדברי הגמרא בשבועות (ח) 'וקרבן לאשתרוי' בקהל'. ואמנם יש מגיחים שם 'בקדשים'. ויש שהגיהו שם 'באהל' במקום 'בקהל' והכוונה לביאת מקדש, לבוא לאהל מועד, ויש שפרשו הכוונה להתירו בתשמיש (ע' בזה במובא בשבועות ח). ויש מי שכתב לפרש כן כוונת רש"י 'במחנה' – היינו להכנס למחנה שכינה (יד דוד).

אתנן, כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשירות אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ... ואם איתא, ליתני נמי חוץ ממנחת העומר... אף על פי שאין למדים מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו 'חוץ' (כן הקשה השפת אמת) – יש לומר על פי מה שכתב בחידושי הרשב"א (לקמן ו:)] שלא אמרו אין למדין מן הכללות אלא כשיש טעם הכרחי להוציא אותו דבר מן הכלל או שהיה להם בקבלה כן, אבל כשאין הכרח להוציאו – אין מוציאים מן הכלל. וכיוצא בזה כתב מהרי"ק (י) שלא אמרו כן אלא על ידי הדחק וכשאין תירוץ אחר (ומיושבת בזה כמו כן קושית השפת-אמת בשבת ג.).

ע' בספר מנחה טהורה להלן ו: שהקשה מדברי הרשב"א עצמו בחידושו לטבת. [הניח שהחדושים על מנחות המיוחסים להרשב"א שמא דמרייהו חתים עליהו].

עוד יתכן לתרץ שידע המקשה שאין שום שיוך אחר, ועל כן היה לו לתנא לשנות זאת, כי רק כאשר יש שיוך נוסף דרך התנא לשירי, כמו ששואלים בכל מקום 'מאי שירי דהאי שירי'.

'אמר ר' ירמיה: מצינו שחלק הכתוב בין מכפרים ובין מכשירין; מכפרין אית בהו דאתו לאחר מיתה, מכשירין לית בהו דאתו לאחר מיתה'. בחדושי הגרי"ז (הנדפסים על הש"ס) מבואר שאין הכוונה היות וכל ענינם להכשיר ואי אפשר להם לבוא בנדבה, וכיון שאינם מכשירים הריהם פסולים – כי הלא מצינו 'מכשיר' שהוא קרב אעפ"י שאינו מכשיר בפועל, כגון היולדת חמש לידות; אם הביאה חטאת אחת מותרת בקדשים ואעפ"י כחייבת להביא עוד ארבע חטאות, הגם שאינן מכשירין כלום. אך היות וכבר התחייבה בהן – מביאה. וכן מצינו באשה שנדרה בניזיר ונטמאה וסותרה נזירותה, והיפר לה בעלה – נחלקו רש"י ותוס' (ע' נזיר כב) האם חייבת להביא אשם נזיר, הגם שאין האשם הזה מכשיר להתחיל בניזירות טהרה; –

אלא יש לפרש שדין זה שבמחשבת 'שלא לשמה' נעשה הקרבן נדבה, נלמד מדין הבאים לאחר מיתה, הלכך כיון שלא מצאנו מכשיר שבא לאחר מיתה, אין לנו מאין ללמוד.

תדע שהוא לימוד מדין הבאים לאחר מיתה, כי אם לא נפרש כן אין מובן מה שאמרו 'מצינו שחילק הכתוב בין מכשירין למתכפרין, שמכשירין אינם באים לאחר מיתה' – והלא זה שאין מביאים חטאתה

לאחר מיתה, הוא משום ההלכה של חמש חטאות המתות, ללא שום קשר אם החטאת מכפרת או מכשירה, ומה ראייה מכאן שמכשירים שונים ממכפירים? – אלא על כרחנו לפרש שאין הכוונה להוכיח משם, אלא לומר היות ולא מצינו מכשירים הבאים לאחר מיתה, שוב אין לנו ילפותא לדין שלא לשמה שכשרה. עד כאן בשם הגר"ז. והאריך עוד בענין זה.

ובחזו"א (קמא כו,ג) נקט כפי פשטות הענין, ותירץ באופן אחר הקושיא מהאשה שיש עליה חמש לידות. וכן באבי עורי (רביעאה, מחו"כ א,ה) תירץ באופן אחר.

עוד בענין זה; כתב להסתפק בספר יונת אלם (לגר"י קרפילוב. לד,טז) האם גדרו של הפסול משום פסול-מחשבה כפסח וחטאת, או הטעם כיון שאינו מתיר הרי נפסלה המנחה ממילא, שאין לה על מה להיקרב והלא אינה באה בנדבה. ונפקא מינה – האם נחשב כ'פסולו בגופו' שאין צריך עיבור צורה אלא נשרף מיד (וע' הדושי מרן רי"ז הלוי הל' פסוה"מ; ברכת מרדכי ח"ב כ,ב). וכתב שם שמקושית הגמרא ליתני מנחת העומר במתניתין משמע שמדין 'פסול מחשבה' הוא, כפסול פסח וחטאת שלא לשמן.

וכן העירו עוד אחרונים. וע' חזו"א (כא,א) שנראה שנקט לעיקר שהפסול הוא משום שאין לה על מה לבוא, ומה שהקשו מדוע לא תנן במתניתין – כי הרי שנינו אף מנחת קנאות, וגם שם הפסול נובע מאותו ענין, שבאה להזכיר עון ולא הזכירה (וע' בית ישי קיב,א).

פרוש חדש בהוכחת הגמרא מיולדת שמתה, מובא בשטמ"ק בשם תוס' חיצוניות בשם הר' יחיאל בר יוסף (וכן כיוון לפירוש זה ב'יפה עינים'. וע' גם בבית ישי קיג,ג ובחדושים ובאורים א,ד); לפירוש זה אפשר שחטאת יולדת איננה רק 'מכשיר' אלא גם 'מכפר' והעולה אינה אלא דורון [ודלא כפרש"י], וראית הגמרא איננה מעולה אלא מכך שחטאת יולדת אינה באה לאחר מיתה, הגם שהיא עוף, ושאר חטאות העוף באים לאחר מיתה, שלא נאמר הלכה של חטאות המתות אלא בבהמה (כן כתב רש"י בנזיר כא: והביאו כן מתוספתא תמורה א. וע' בשער המלך פסוה"מ ד,א באורך, ובאבי עורי מעה"ק יד,ה ד"ה עוד בהאי. וע' בזה במש"כ ביוסף דעת נזיר כא) – מכאן ששונה מכשיר ממכפר, שמכפר פעמים בא לאחר מיתה, בחטאת העוף, אך לא במכשיר.

וע' יד דוד; פרי יצחק ח"ב לד"ה הנה מקופיא; ברכת מרדכי ח"א א,יא.

'דמי חטאת – יוליך הנאה לים המלח, לא נהנין ולא מועלין'. שיטת רש"י (כאן ובנזיר כח: ובתמורה כב ובמעילה ג) שחטאות המתות אינן אסורות בהנאה מדאורייתא, וכן כתבו התוס' בנזיר (כד).

ופרשו אחרונים בטעם הדבר, שכל הקדש שאינו עומד ליעודו – פקעה קדושתו, כי כל איסור קדושתו נובע מכך שהוא מזומן ומיועד לגבוה. [וכן שיטת רש"י בדין קדשים שמתו, שמתרים מן התורה – ע' קדושין נו. ואולם אין זה מוסכם. ע' במובא בנבחים טו]. וצריך לומר לפי זה שהלכה זו, ימותו או ילכו לים המלח, גדרה מצוה וחיוב אך אינה גורמת איסור הנאה. [ומצינו כעין זה מחלוקת הראשונים בשור שבעבדה בו עבירה שדינו להיסקל – האם נאסר מחיים בהנאה].

ואולם יש חולקים וסוברים שאסור בהנאה מן התורה (ע' בתשובות הרי"ד י).

ויש שרצו לומר שחטאות המתות, לא רק שאינן אסורות מן התורה, אלא הרי הם חולין (ע' במצוין בנזיר כד).

'אמר רב פפא: הכי קא אמר ר' ירמיה, לא מצינו הכשר קבוע דבא לאחר מיתה, ודנזיר – הכשר שאינו קבוע הוא...' – אבל אשם נזיר טמא הרי הוא מכשיר קבוע, כי אין קרבן אחר המכשירו להתחיל בנזירות טהרה אלא זה. ואם כן, דמי אשם נזיר – אין מביאים מהם אשם לאחר מיתה. ונראה שזו כוונת רש"י במה שכתב 'אבל דמי אשם ליכא...' (מלאכת יום טוב).

'הרי עלי במחבת' והביא במרחשת, או להפך – מה שהביא הביא וידי נדרו לא יצא. ולדברי רבי שמעון – יצא.

'הרי זו להביא במחבת' והביאה במרחשת – פסולה. ואמרו שלרבי שמעון כשרה. בשפת אמת צדד שלפי המסקנא אף לר"ש פסולה. ובוה יישב קושית התוס'.

דף ד

ד. א. מהם המקורות לכך שמנחת חוטא ומנחת קנאות שעשאן שלא לשמן פסולות?

ב. מותר האשם – מה יעשה בו? מה הדין כששחטו בסתם?

ג. יולדת שהפרישה קרבנותיה ומתה – מה יעשו בהם היורשים?

ד. המפריש מעות לנזירותו ומת – מה יעשה במעות? האם יש בהן תורת 'מעילה'?

א. מנחת חוטא ומנחת קנאות נאמר בהן 'היא' (קדש קדשים הוא; מנחת קנאת הוא) – לשמן כשרות שלא לשמן פסולות.

ב. מותר האשם, כגון שמתו בעליו או נתכפרו באחר; לכתחילה דינו ברעיה עד שיסתאב, ויימכר, ויפלו דמיו לנדבה – עולת קיץ המזבח. ואולם בדיעבד אם כבר ניתק לרעיה, שנמסר לרועה, ושחטו סתם – אמר רב הונא שכשר לשום עולה.

לפרש"י, דין ניתוק לרעיה מן התורה, כלומר מהלכה. והתוס' הקשו על כך מכמה מקומות. ופרש רבנו תם שהניתוק לרעיה אינו אלא מגזרה דרבנן אטו קודם כפרה, שאם לא נתכפר באחר ושניהם עומדים, ודאי אינו כשר לעולה. ועוד פרשו התוס' שקודם שנתכפר באחר צריך ומועיל ניתוק, אבל לאחר שנתכפר אין צריך ניתוק אלא מדרבנן.

[לדברי רבי אליעזר – מותר האשם למיתה, כדין החטאת. ולרבי יהושע – יביא בדמיו עולת יחיד. עפ"י שבועות יב ועוד].

ג. יולדת שהביאה חטאתה ומתה – יביאו יורשים עולתה [אם הפרישתה מחיים. אבל אם לא הפרישה אין היורשים חייבים למאן דאמר שעבודא לאו דאוריתא. ע' קדושין יג]. הביאה עולתה ומתה – לא יביאו יורשים חטאתה.

א. לא הביאה קרבנותיה כלל – אין היורשים מביאים כלום, אף לא העולה. כן כתבו הרמב"ן והריטב"א. ואין כן דעת הראב"ד (ע' בראשונים קדושין שם; שפת אמת).

ב. הוא הדין לשאר מחויבי עולה וחטאת (רמב"ן קדושין יג).

ג. יש מהראשונים שגרסו בברייתא 'ביאו יורשים חטאתה', כי בחטאת העוף לא נאמרה הלכה של 'חטאת המתות'. [ומה ששינו 'לא יביאו' – בחטאת מצורעת עשירה, שהיא בהמה] (ע' בפירוש הרא"ש קנים ב מהר"י מאורלינג ובמאירי קדושין יג. ועשטמ"ק כאן את כח שחילק בין חטאת יולדת הבאה להכשיר שאינה קרבה לאחר מיתה ובין חטאת העוף הבאה לכפר. ע"ע שער המלך פסוה"מ ד).

ד. המפריש מעות לנזירותו ומת; אם היו המעות סתומים, שלא פרשם אלו לקרבן זה ואלו לקרבן זה – יפלו לנדבת ציבור (= עולת 'קיץ המזבח' הבאה משופרות נדבה שהיו במקדש). הלכה היא בנזיר.

ולענין מעילה, אין במעות סתומים תורת מעילה, בין חי בין מת, מפני שראויים כולם לבוא שלמים.

מעות מפורשים; דמי חטאת – יוליכם לים המלח, ואין בהם מעילה אך אסור להנות מהם (מדרבנן. רש"י. וי"א מדאוריתא).

דמי עולה – יביא מהם עולה, ויש בהם מעילה.
דמי שלמים – יביא מהם שלמים, ונאכלים ליום אחד כחומר שלמי נזיר, ואין טעונים לחם. ואין בהם מעילה.

א. התוס' כאן נקטו שהשלמים הללו טעונים זרוע בשלה. ובמקום אחר (נזיר כד:) כתבו שאין טעונים זרוע. (ע' בזה בחזו"א לב, כח ובקה"י א, ג.)
ב. אעפ"י שאין מעילה במעות שלמים, אסורים בהנאה מדרבנן. ויש אומרים שאסורים מדאורייתא בלאו דבל יחל דברו (ע' תוס' תמורה ג; שטמ"ק אות יח; רש"ש; אבי עזרי נדרים א, ו; שבת הלוי ח"ו פט).

ה. א. אלו קרבנות מוזכרים בסוגיא שהם באים להתיר / להכשיר את בעליהם?
ב. האם מצאנו קרבן שבא להכשיר, והוא קרב לאחר מיתת הבעלים?

א. הקרבנות המכשירים המוזכרים בסוגיא –
מנחת העומר – מתיר את החדש במדינה;
אשם נזיר טמא – מכשירו להתחיל בנזירות טהרה. [קרבנות נזיר טהור אינם מכשירים קבועים, שאם גילח על אחת משלשתן – יצא];
אשם מצורע;
חטאת יולדת.
לענין שתי הלחם וכבשי עצרת – ע' תוס' להלן מה: ובשפת אמת כאן.

ב. מצינו קרבן הבא להכשיר וקרב לאחר מיתת הבעלים; עולת נזיר ושלמיו הבאים לאחר מיתתו. אך זהו הכשר שאינו קבוע, כי גם אם גילח על החטאת לבדה – יצא. אבל הכשר הקבוע, שאין שם דבר אחר המכשיר – לא מצינו שבא לאחר מיתה.

דפים ד – ה

ו. מנחת העומר, אשם נזיר ואשם מצורע שעשאם שלא לשמם – מה דינם?

רב אמר: מנחת העומר, אשם נזיר ואשם מצורע, שעשאם שלא לשמם – פסולים הואיל ובאו להכשיר ולא הכשירו. והשיבו על דבריו מן הברייתא שאשם מצורע שנשחט שלא לשמו כשר אלא שצריך אשם אחר להכשירו, כיון שלא עלה לחובתו.

אכן רב תנא הוא ופליג (תוס'). אלא שהגמרא מסיקה בתיובתא כי כן מסקנת ההלכה, וכדעת ריש לקיש ורבא. וכן סתמא דסוגיא בזבחים קטו. ולהלן מה: וביומא סא. וכן פסק הרמב"ם (פסוה"מ טו, כ מחו"כ ה, ב) שכשר וצריך אשם אחר להכשירו.
לגרסת רש"י (ביומא סא), ישנה דעת תנאים שאין לו תקנה, שאשם אחד אמרה תורה ולא שנים (והתוס' שם חולקים).

רבי שמעון בן לקיש ורבא נקטו שכשרים אלא שנחלקו במנחת העומר; לריש לקיש לא עלתה לשם חובה ושיריה אינם נאכלים עד שתבוא מנחת העומר אחרת [ואין לפסלה משום שאינה כשרה לאכילה כעת, כי סובר ריש לקיש האיר המזרח של יום ט"ז בניסן – מותר. רב פפא]. ולרבא – עלתה לחובה וא"צ מנחה אחרת, שאין מחשבה מועלת במנחת העומר, שאינה ראויה במקום אחר.